

Тронь О.А.

доцент кафедри англійської філології,
кандидат філологічних наук

Панькова Т.В.

асистент кафедри англійської філології

Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ДЕБІТИВНОЇ МОДАЛЬНОСТІ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статус дебітивної модальності в ієрархії інших модальних значень є неоднозначним і нестійким; лінгвісти по-різному визначають місце дебітивності у системі модальних значень речення. Так, Г. Золотова зазначає, що “модальні значення повинності, необхідності, можливості виявляються у відношеннях між дією і її суб’єктом, а не у відношенні змісту висловлювання до дійсності, саме тому вони не виступають різновидами основного модального значення речення...” [Золотова 1973: 143].

У лінгвістичних працях, які досліджують облігаторний зв’язок між суб’єктом і дією, паралельно з терміном “дебітивність” використовується термін “необхідність”. Виникає питання: чи ці терміни ідентичні, чи вони позначають різні відношення? Одностайної відповіді на нього немає. Так, у “Російській граматиці” (1980) значення **повинності** і **необхідності** розрізняються (зокрема при аналізі модальності інфінітивних речень). Г. Золотова також розмежовує ці поняття, використовуючи обидва терміни [Золотова 1973]. “Повинність” визначається як “динамічна” (не-статична) необхідність, тобто як необхідність діяти, робити вибір [Чуршуков 1998: 98], а “статична” необхідність передбачає “відсутність вибору” і виражається формулою: “повинен” – “зробить, навіть якщо не захоче”; по-друге, “повинність” як властивість, притаманна суб’єкту

(онтологічна властивість), не збігається з "можливістю", яка розуміється як "може" – "зробить, якщо захоче" [Корди 1988: 10]; по-третє, "повинність" відрізняється від "волюнтативності", оскільки джерелом повинності є не тільки суб'єкт, але й об'єктивне оточення. Т. Ломтев, С. Небікова, О. Крючков користуються тільки одним терміном "*необхідність*", в той час як П. Лекант, І. Осетров вживають лише термін "*дебітивність*", ототожнюючи його з "*необхідністю*". Ще інші лінгвісти (С. Вауліна, Н. Мишкіна, Л. Фоміна) розглядають значення *повинності* як складову модального значення *необхідності*. При цьому Н. Мишкіна зазначає, що реалізація поодиноких значень *неминучості, вимушеності, потреби, повинності і змушуваності* – це результат взаємодії категорії *необхідності* із значеннями ситуативно-оцінної категорії [Мишкіна 1979: 12-13]. У колективній монографії "Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность" (1990) *необхідність* досліджується у широкому плані, тобто включає в себе модальність *повинності* ("слово **повинен** займає особливе місце, і, безумовно, виступає домінантою даного ряду" [Цейтлин 1990: 147]. Інші дослідники (Є. Беляєва, С. Туровська) об'єднують модальність *необхідності* із модальністю *дебітивності* і зараховують до мікрополя *вимушеності*.

Як бачимо, чітких критеріїв розмежування понять *повинності* і *необхідності* немає, що часто призводить або до їх повного ототожнення, або до нашарування один на одного. Насамперед це пояснюється об'єктивними труднощами, оскільки лексичні одиниці, від яких утворено назви категорії: "повинен" – *повинність*, "необхідно" – *необхідність* – багатозначні і можуть пояснюватися один за допомогою іншого. Однак між *повинністю* і *необхідністю* є й суттєві відмінності навіть з логічної точки зору, бо ці мовні значення позначають різні характеристики дійсності: *необхідність* і

повинність. Обидва терміни вказують на обов'язковість виконання дії. Проте, на відміну від необхідності, повинність прямо пов'язана з морально–етичним поняттям “обов'язок”.

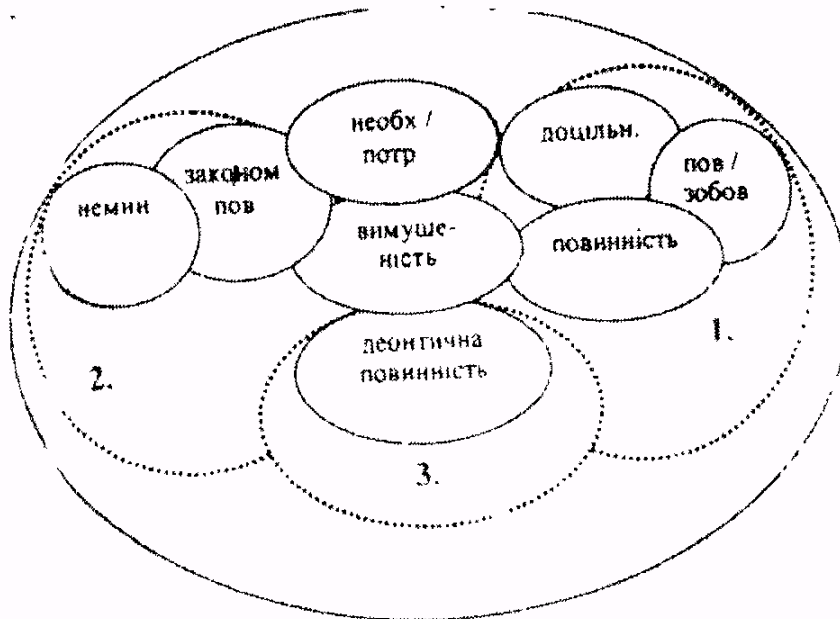
Отже, на нашу думку, варто об'єднати такі різновиди модального значення, як необхідність, повинність, вимушеність і под., терміном **дебітивність** (від *debitiv* – повиннісний спосіб, англ. *debitive*). Дебітивність розглядаємо як різновид “внутрішньої” об'єктивної модальності, що означає приписуваність певному суб'єкту дії, зумовленої зовнішніми обставинами, внутрішнім станом та потребами суб'єкта, закономірностями буття, законами, звичаями, традиціями, правилами, обов'язками, інструкціями, домовленістю, тобто нормами в широкому розумінні цього слова.

Основним засобом вираження дебітивної модальності в англійській мові є модальні дієслова у складі предикатів дебітивності – складених дієслівних присудків, утворених сполученням інфінітива з модальною частиною (здебільшого модальним дієсловом). Однак модальна частина може виражатися й іншими лексико-граматичними предикативними конструкціями, наприклад: **had better, be bound to, be necessary to, be obliged to, be supposed to, be due to, be forced to, be compelled to** тощо.

Той факт, що модальність взагалі і дебітивна модальність зокрема виражаються різнорівневими (лексико-граматичними, лексичними, синтаксичними) засобами, робить доцільним опис категорії дебітивності та засобів її вираження з позицій поля. Є. Беляєва вказує на те, що категорія модальності – це та мовна категорія, для якої функціонально-семантична модель (модель поля) є найбільш адекватним способом опису, який відображає сутність її онтологічної структури [Беляєва 1985: 169]. Ми підтримуємо гіпотезу Л. Васильєвої про існування у межах макрополя модальності

функціонально-семантичного поля (ФСП – далі) модальності необхідності [Васильєва 1991: 9], однак замінюємо його терміном “дебітивність”. Дане ФСП об’єднує модальні дієслова, зокрема **must, should, ought to, have to, have got to, need (to), be to, shall, will** та їх функціональні еквіваленти на основі спільної семантичної функції – вираження повинності / необхідності і поділяється на мікрополя.

У межах ФСП дебітивності умовно виділяємо вісім мікрополів, які називаємо концептами дебітивної модальності, а саме: *повинність, доцільність, повинність / зобов’язаність, закономірна повинність, неминучість, деонтична повинність, необхідність /потреба, вимушеність*. Концепти дебітивної модальності розміщуються відповідно до приналежності до алетичної, деонтичної чи суб’єктивно-об’єктивної дебітивності (див. мал. 1).

Мал. 1. Структура ФСП дебітивності

1) суб’єктивно-об’єктивна; 2) алетична; 3) деонтична дебітивність

Очевидно, що концепт необхідності / потреби поєднує ознаки алетичної та суб’єктивно-об’єктивної дебітивності, а тому перетинається з обома видами. Концепт вимушеності знаходиться на

перетині всіх трьох видів дебітивності, оскільки має ознаки алетичної, деонтичної та суб'єктивно-об'єктивної модальності.

Кожний концепт характеризується власними диференційними смислами та засобами вираження, що підтверджує доцільність поділу дебітивної модальності. Наприклад: вимушеність, як концепт дебітивної модальності, означає повинність виконання суб'єктом небажаної, вимушеної, зумовленої певними обставинами дії. Центральним модальним модифікатором концепту вимушеності є модальне дієслово **have to**, як-от: *He was sorry when the magazine became too expensive and he **had to give it up*** (Е. Hemingway). Другу позицію займає дієслово **must**, периферію ж утворюють **have got to, be forced to, be compelled, be bound to**.

Отож, у межах функціонально-семантичного поля дебітивності виділяємо вісім мікрополів, які називаємо концептами дебітивної модальності. Запропонований поділ є відносним, оскільки між мікрополями немає чітких меж: інколи вони нашаровуються одне на одне та взаємодіють між собою.

1. Беляева Е.И. Функционально-семантические поля в английском и русском языках. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1985. – 180 с. 2. Васильева Л.М. Модальный глагол *must* и его функциональные эквиваленты как сегмент функционально-семантического поля модальности / АКД ... канд. филол. наук. – М., 1991. – 24 с. 3. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. – М.: Наука, 1973. – 351 с. 4. Корди Е.Е. Модальные и каузативные глаголы в современном французском языке. – Л.: Наука, 1988. – 165 с. 5. Мышкина Н.Л. Значения необходимости и способы передачи этих значений в оригинальных и переводных текстах немецкой и русской научной речи: АКД ... канд. филол. наук. – М., 1979. – 25 с. 6. Цейтлин С.Н. Необходимость // Теория функциональной грамматики. Темпоральность, модальность. – Л.: Наука, 1990. – С. 142–156. 7. Чуршук Г.В. Модальность "долженствования" и средства ее выражения во французских переводах Нового Завета // Филол. науки. – 1998. – № 2. – С. 93–99.